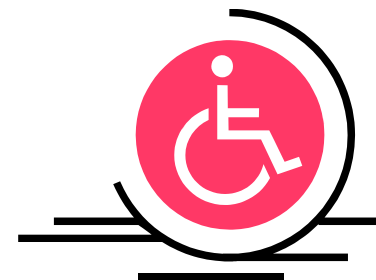

JEDNA ŠKOLA ZA SVE- utopija ili realnost? UKLJUČIVANJE DJECE S TEŠKOĆAMA

Marija Božič

UMJESTO UVODA

Čovjek treba pogled drugih, pogled koji cijeni, voli, divi se, potvrđuje. Ako tog pogleda nema ili je u njemu prezir, strah, odbacivanje ili želja za bježanjem, onda nastaju praznina, tjeskoba, depresija.

- **INTEGRACIJA**

je postizanje cijelovitosti u smislu potpuno nove cjeline (cijelovit razred)

- **INKLUZIJA**

prvi korak ka integraciji jer samo ako su svi uključeni, možemo govoriti o integraciji

Ovim projektom želimo medicinski model, koji još uvijek prevladava kod nas (**Nije problem okolina, problem je osoba s invaliditetom kao pojedinac**) zamijeniti socijalnim modelom:

Invaliditet nije rezultat pojedinca, već je rezultat faktora u okolini u kojoj ta osoba živi.

Ciljevi projekta osvješćivanja Zveze Sonček

- Uvođenje škole bez isključivanja
- Osvještavanje o štetnosti odluke da djecu, zbog navodno bolje zdravstvene i pedagoške skrbi, šaljemo u posebne škole i institucije
- Slijediti cilj koji je zapisan u Zakonu o osnovnoj školi, a koji kaže da je najbolja škola ona koja učenike osposobljava za život
- Stručna pomoć i potpora odgojiteljima, nastavnicima, savjetnicima i prijateljima o radu s učenicima i roditeljima

- **1993 – 2010** u projekt su se uključili:

1. Učenici i učitelji nižih i viših razreda osnovnih škola (205 škola, 378 odjeljaka od 1. – 4. razreda i 95 odjeljaka od 5. – 8. razreda – ukupno 15 000 učenika, 290 učitelja i savjetnika).

2. Djeca i odgojitelji u vrtićima (42 odjeljka, 890 djece, 49 odgojitelja i stručnih radnika).

3. Učenici i profesori u gimnazijama i drugim srednjim školama (21 odjeljak, 588 učenika, 29 profesora i drugih).

4. 20 000 drugih aktivnih dionika kao što su roditelji, osobe s invaliditetom i članovi njihovih obitelji, djelatnici humanitarnih udruga i udruga osoba s invaliditetom, stručni djelatnici i suradnici Zveze Sonček te razne institucije, volonteri, kulturni djelatnici i drugi.

Najčešće pogreške u inkluziji na koje upozorava evaluacija projekta::

- 1. Problemi djece s teškoćama u razvoju posljedica su njihovih tjelesnih, senzoričkih ili intelektualnih teškoća.
- 2. Uključivanje djece s teškoćama se teško provodi bez posebnih zdravstvenih i pedagoških metoda i tretmana.
- 3. Za uspješno uključivanje djece s teškoćama bitno je postići barem minimalne standarde znanja i najvažniji cilj uključivanja djece s teškoćama je stjecanje akademskih vještina.
- 4. Uključivanje djece s teškoćama u redovito obrazovanje pruža bolje mogućnosti zapošljavanja.

- *5. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju ne zahtijeva promjene u školama i okolini, dovoljni su relevantni zakonski i podzakonski akti.*
- *6. Roditelji djece s teškoćama u razvoju ne mogu biti partneri stručnim djelatnicima – profesorima – jer nisu stručnjaci.*
- *7. Što su roditelji više obrazovani, to su im realnija očekivanja o mogućnostima djece s teškoćama u razvoju.*

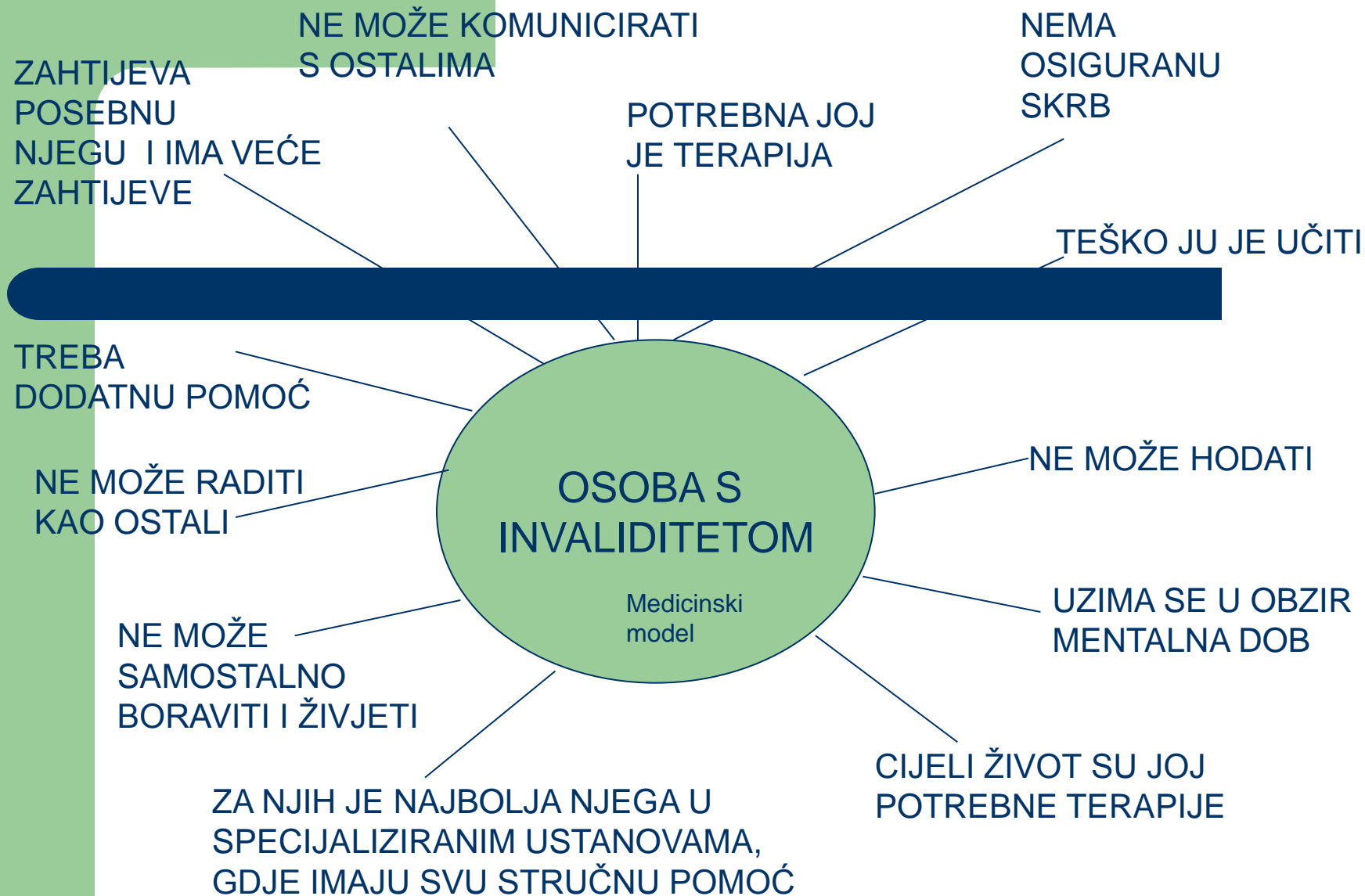

POČETNI AKSIOM:

- *Pozitivno iskustvo s dobrim profesorom ključ je za dobro učenje kasnije u životu.*
- *Želja i cilj je da učenici, roditelji i članovi zajednice (posebno sami nastavnici) uvide da ono što se događa u školi pomaže povećati kvalitetu života.*

I. Paradigme

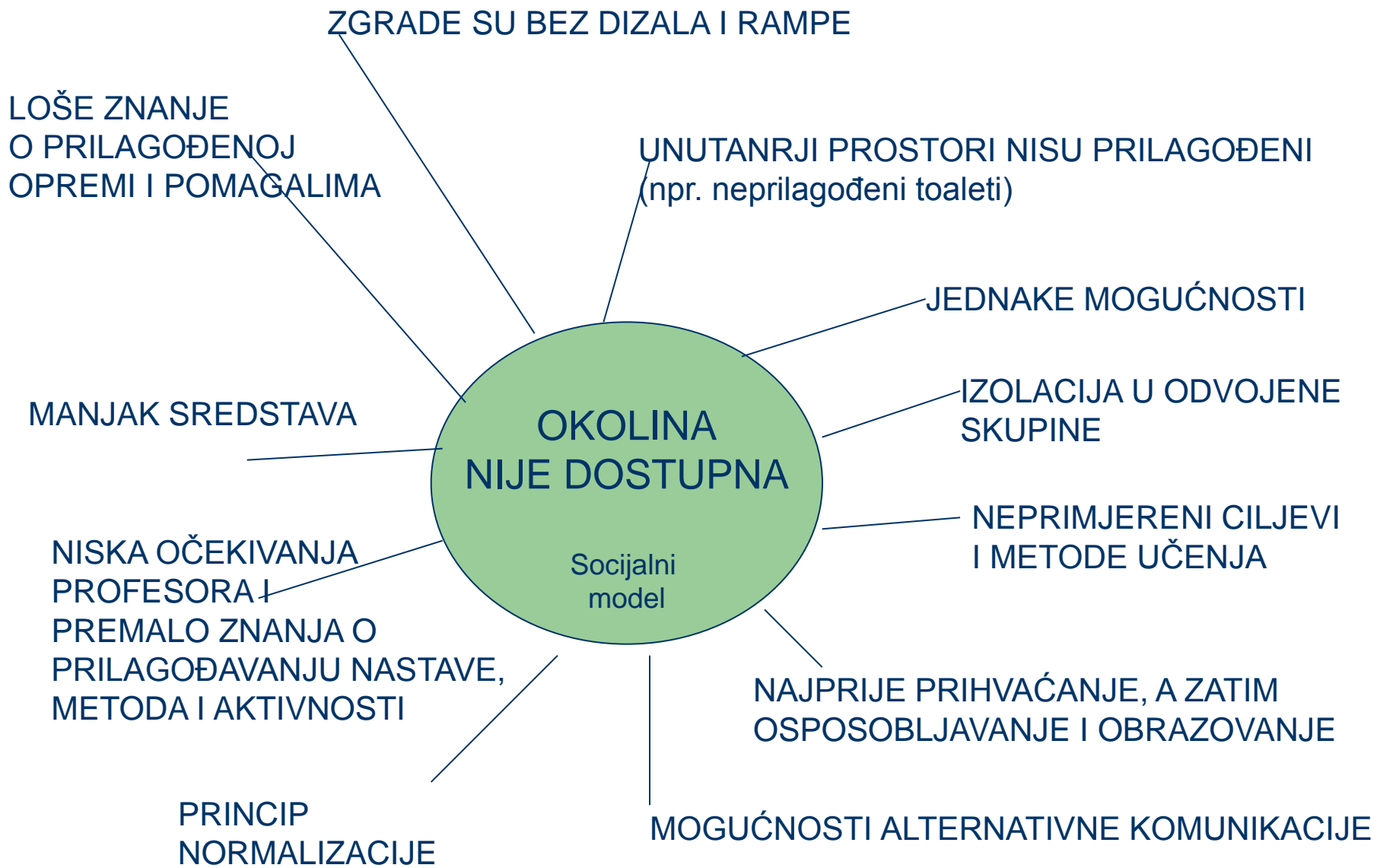
- *Medicinski model (paradigma):*
- **Nije problem okolina, problem je osoba s invaliditetom kao pojedinac.**
- Invaliditet je problem pojedinca, a ne okoline,
- Pojedinac je predstavljen kao problem, šira okolina (društvo) se ne trudi i ne osjeća odgovornom za promjenu okoline i za rješavanje problema vezanih uz invaliditet i osobe s invaliditetom,
- Rad s djecom s teškoćama u razvoju prepušteno je uskom krugu stručnjaka, svi ostali se ne osjećaju odgovornima za rad (i život) s njima,
- Sprečava se mogućnost pozitivne integracije osoba s invaliditetom u “našu” okolinu.

- *Socijalni model (paradigma)*
- ***Invaliditet nije rezultat pojedinca, već je rezultat faktora u okolini u kojoj ta osoba živi.***

Karakteristike gledanja iz drugog kuta (John Cornwall, 1997, str.10-12):

- Često je moguće nadvladati vlastiti invaliditet, inako pojedinca okolina (društvo) često zanemaruje i ograničava svojim razmišljanjem da ih treba izliječiti u nadi da će njihov invaliditet jednostavno nestati i da će postati “normalni”,
- Očekuje se da društvo postane svjesno svog udjela u životima osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju (trebalo bi poboljšati okruženje za učenje, nastavne metode, nastavna pomagala, socijalnu okolinu i arhitektonsku dostupnost), pa da taj aspekt bude okidač promjena u organizaciji, financijskim sredstvima i poziciji društva. Ovo je prilika za poboljšanje dugo postojećih društvenih i obrazovnih čimbenika koji mogu uzrokovati probleme za veliki broj učenika, uključujući i one bez invaliditeta ili drugih zdravstvenih problema.
- Naglašen je odnos između učenika i društvene i školske sredine,
- Škola (razred) je svijet u malom i morali bi se upitati: *»Ako smo inkluzivna škola, dajemo li priliku svakom djetetu? Da li je put do škole pristupačan za roditelja s invaliditetom? Da li su u školi zaposlene osobe s invaliditetom (nastavnici, odgojitelji)?*

Što je normalizacija djece s teškoćama u razvoju?

- Normalno ponašanje
- Iste disciplinske mjere
- Kontakt s drugima (socijalizacija)
- Izlaganje životu, svim aktivnostima, okolini čime se omogućuje razvijanje normalnog jezika, ponašanja i osobnosti
- Zaobići “predodređene” obrasce ponašanja, prihvatiti odgovornost za svoje postupke, steći samopouzdanje
- Priznati i prihvatiti svoje slabosti, a ne ih opravdavati
- Jednaka važnost duševnog zdravlja kao i fizičkog i intelektualnog razvoja

Što se događa ako nema normalizacije?

- Ovisnost o roditeljima i njihovoj percepciji potreba,
- Obrasci ponašanja osoba s invaliditetom (drugi rade za njih),
- Ne žele odrasti i preuzeti odgovornost,
- Vjeruju da mogu manje od onoga što stvarno mogu,
- Nedostatak socijalnih vještina,
- Ne razumiju svoj invaliditet i svjesni su samo svoje različitosti.

Koja uvjerenja priječe normalizaciju?

- Ništa im ne smijemo odbiti jer im je invaliditet onemogućio normalan život
- Ne tražimo od njih da učine više, jer su oni “jadni” i mi ih žalimo
- Trebaju poseban tretman
- Drugi će prema njima uvijek biti zlobni
- Samo roditelji i stručnjaci su važni za razvoj djeteta
- Roditelji mogu svu odgovornost za neuspjeh pripisati školi

Kako možemo pomoći u normalizaciji?

- Prihvatiti realnost djetetova invaliditeta i djetetovih ograničenja
- Tražiti od djeteta da prihvati prirodne i logične posljedice svoga ponašanja
- Postaviti granice i očekivanja za dijete u skladu s pravima i potrebama njegovih vršnjaka i školskih kolega
- Odrediti koje informacije koje dobivamo od stručnjaka i drugih roditelja ćemo podijeliti sa svojim djetetom
- Poticati dijete da preuzme odgovornost za školske i druge aktivnosti
- Posvetiti pažnju neuspjehu i razočaranju koje dijete s teškoćama u razvoju doživljava jednako kao i drugi učenici, i ohrabriti ih da to prihvate kao životnu realnost
- Sve učenike u razredu ohrabriti da izraze svoje osjećaje i da slušaju jedni druge

Kako dijete gradi samopoštovanje?

- Na temelju poruka koje mu šalju roditelji i okolina,
- Odgovornošću odraslih u njegovoj okolini, budući da dijete želi biti prihvaćeno i uključeno te stoga stalno promatra i oponaša svoje roditelje, odgajatelje i nastavnike, kao i druge odrasle s kojima stupa u kontakt,
- Po modelu odraslih, na osnovu kojega djeca razvijaju svoje životne vrijednosti i vještine i grade odnos s okolinom,
- Dobro samopoštovanje je osnova za to kako dijete ili adolescent prihvaća sebe sada i kako će se prihvaćati kasnije u životu, koliko će stvarno biti samostalan i neovisan – drugim riječima, koliko će biti uključen i u kojoj mjeri će imati izgrađen identitet.

Previše liječenja poručuje djetetu da takvo kakvo je, nije dovoljno dobro

- SVAKA TERAPIJA DJETETU ŠALJE PORUKU O NEPRIHVAĆANJU - ZAŠTO?
  - jer dijete gledamo kao projekt,
  - jer nas ograničavaju brojne pretpostavke kao npr. da će druga djeca odbiti djecu s teškoćama u razvoju, bolje se osjećaju u društvu sebi jednakih, potrebni su im visoko specijalizirani obrazovni i terapijski pristupi, oduzimaju previše energije i vremena nastavniku, nastavnici su odgovorni za drugu djecu, a za njih su odgovorni asistenti, ...
  - jer greške nisu dozvoljene pa djeca često doživljavaju neuspjeh,
  - jer je prate nerealni zahtjevi, a nema dovoljno relanih (asertivnih) pohvala,
  - jer potiče pasivnost,
  - jer djetetu poručuje da su drugi odgovorni za njega,
  - jer jednostavno teži popravljaju, popravljaju, popravljaju, ...

- jer svaka terapija znači popravljavanje s ciljem da se dijete približi onoj predodžbi koju smo imali prije suočavanja s činjenicom da je drugačiji ili barem približavanje nekakvoj “normalnosti” (što god to značilo)
- jer današnje društvo sve više šalje poruku neprihvatanja, npr. ako nisi lijep, nisi dovoljno dobar, moraš uspjeti, biti najbolji, što je u suprotnosti sa osnovnom potrebom svakoga čovjeka, koja je najviše izražena upravo u djetinjstvu: biti željen, prihvaćen, uvažen,
- jer učenici ne trebaju nezainteresiranog i “preopterećenog” odgajatelja ili nastavnika, kojemu njihova različitost nije izazov, već breme,
- jer je nastavnicima potrebna dobra komunikacija sa roditeljima jer uključivanje počinje u obitelji...

DAKLE, ŠTO SE DOGAĐA U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU I OKOLINI?

- svaka terapija znači popravljavanje s ciljem da se dijete približi onoj predodžbi koju smo imali prije suočavanja s činjenicom da je drugačiji ili barem približavanje nekakvoj “normalnosti” (što god to značilo).
- današnje društvo sve više šalje poruku neprihvatanja, npr. Ako nisi lijep, nisi dovoljno dobar, moraš uspjeti, biti najbolji.
- to je u suprotnosti sa osnovnom potrebom svakoga čovjeka, koja je najviše izražena upravo u djetinjstvu: biti željen, prihvaćen, uvažen.

»Svako dijete je već čovjek, nećemo ga tek stvoriti mi roditelji i odgajatelji«

(Janusz Korszak)

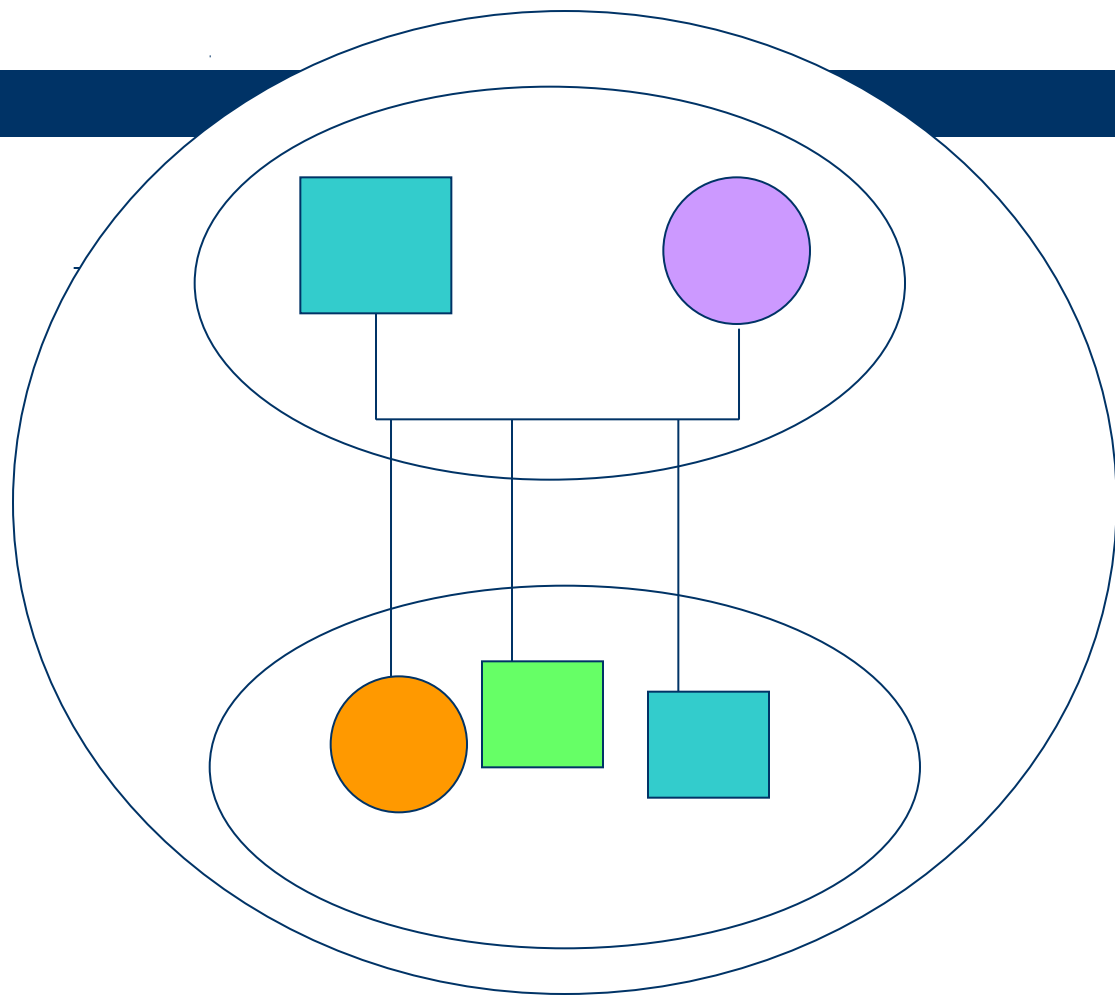
Prevladava metafora “pridruži nam se, ako se možeš prilagoditi” a ne metafora “pridruži nam se jer poštujemo razlike i jer možeš biti ono što jesi”

(Corbett, 1999).

Što je obitelj?

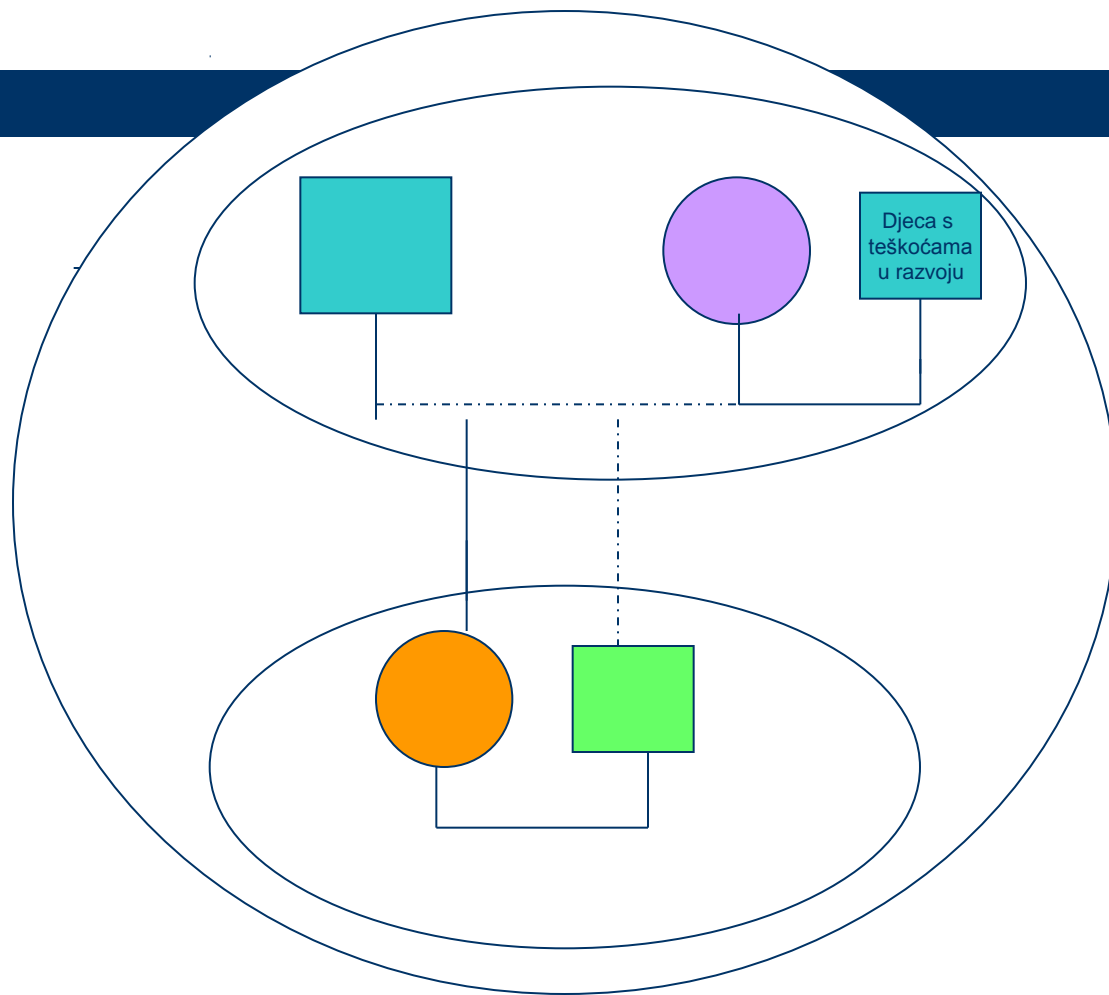
- Jedini sustav koji sadrži svu raznovrsnost međusobnih odnosa, prijenos među generacijama i, također, organski razvoj pojedinca.
- Najvažniji prostor razvoja čovjeka, jer se oblikuje odnos između djece i roditelja, odnos među vršnjacima, odnos prema školi i to u svim aspektima čovjekova življenja i djelovanja.
- Obiteljski sustav uključuje roditeljstvo, intimne odnose odraslih, razvoj djeteta i kvalitativne odnose unutar istoga sustava.
- Najveća mogućnost za dobre odnose u našem životu.
- Od obitelji se ne može pobjeći, a strukturu obitelji čine: pojedini članovi, njihovi stavovi i njihove različite istine.

Obiteljski sustav

Obiteljski sustav suočen sa različitošću

Specifičnosti obitelji sa djecom s teškoćama u razvoju

- Takva obitelj pri dolasku tog djeteta doživljava šok i suočava se sa situacijom za koju ni roditelji ni braća i sestre ni šira obitelj nisu bili spremni.
- Kreću na put prihvatanja različitosti svoga djeteta, prolaze kroz faze prihvatanja – od poricanja, ljutnje, odlaska od stručnjaka do stručnjaka, depresije do usvajanja i pronalaska adekvatnog oblika pomoći.
- I počinje terapija, rad s i na djetetu s jednim, drugim, trećim... što više terapeuta, pa specijalisti, pa alternativa, pa san o hiperbaričnoj komori, terapiji s delfinima itd.
- I započinje put uključivanja.

Uključivanje počinke u obitelji – velika važnost dobre komunikacije sa roditeljima

- Svaka obitelj pri dolasku tog djeteta doživljava šok i suočava se sa situacijom za koju ni roditelji ni braća i sestre ni šira obitelj nisu bili spremni.
- Faze prihvaćanja različitosti:
  - > poricanje,
  - > ljutnja,
  - > odlazak od stručnjaka do stručnjaka,
  - > depresija,
  - > usvajanje i pronalazak adekvatnog oblika pomoći.

Osnovni uvjeti za zdrav razvoj sustava obitelji i tolerancije u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju

- pripadnost, povezanost (*connection*) – VIŠE/ KOLAPS
- povjerenje (*confidence*) - NEDOSTATAK
- dostojanstvo, poštovanje (*competence*) - UZDRMANO
- prepoznavanje (*character*) – VIŠE (negativno)
- suosjećanje (*compassion*) - POVEĆANO

Pet C - jeva pozitivnog razvoja i osnovnih potreba svakog sustava (Lerner, 2005)

DILEME OBITLEJI

- Želja svakog roditelja je pomoći djetetu, posebno djetetu sa teškoćama u razvoju, i omogućiti mu najbolji mogući razvoj.
- Cilj je djetetova samostalnost, neovisnost i ravnopravnost u okolini u kojoj će živjeti.
- Kakva je djetetova ravnopravnost ovdje i sada, u samoj obitelji? Da li roditelji prihvaćaju to dijete takvo kakvo jest ili kakvo će postati uz pomoć terapije i liječenja?

Svaka obitelj se stalno susreće s uključivanjem:

- Dolazak partnera u primarnu obitelj,
- Ostvarivanje partnerskog odnosa,
- Dolazak djece u obitelj,
- Uključivanje u radne i životne sredine,
- Uključivanje u vrtić, školu, ...
- Dolazak djetetovih partnera,
- Odlazak djece i ponovno uključivanje u partnerski odnos.

Kada je dijete spremno za integraciju?

- **Kada smo ga uspjeli naučiti,**
  - > da dopusti drugima da imaju drugačije mišljenje od njega,
  - > i primjerom mu pokazali kako dopustiti drugima da nas vide i razumiju naše ponašanje i riječi drugačije nego što bi mi željeli,
  - > suradnji i svijesti da realnost nije samo ono što on percipira i osjeća, nego i ono što drugi percipiraju i osjećaju,
  - > slušati čovjeka u sebi, pokušati ga razumijeti i približiti mu se.

OBITELJ POTIČE ILI KOČI?

- Moderno vrijeme nas tjera u sve veću usamljenost. Ne znamo što je obitelj kao zajednica niti kako u njoj živjeti. Što više radimo, to više očekujemo od sebe, partnera i djece. Sve više želimo davati i da nam se daje. Prečesto želimo biti potrebni za nešto, što nam se ne vraća u istoj mjeri. Iznutra postajemo sve više prazni, a takvi postaju i naši odnosi. I odjednom shvatimo da u većini slučajeva živimo sa strancem u sebi i izvan sebe.
- Ukratko, isključujemo se!

- **Koje su zajedničke poruke roditelja djeci?**

- > *To stvarno nije tako loše da bi trebao plakati!*

- > *Zašto te je strah, kad strah nije dobar?*

- > *Samo plači, sa mnom ne možeš manipulirati.*

- > *Znam da lažeš.*

- > *Nesposoban si i nikad neće ništa biti od tebe.*

- > *Pogledaj kakav si, mama mora plakati zbog tebe.*

- > *Kukavica si i trebaš se sramiti što dopuštaš da te tuku.*

- Dopustite sebi da slušate svoje osjećaje kako biste mogli prepoznati djetetove osjećaje, koji su pokazatelj njegovih potreba i uvjet da se osjeća sigurno.
- Odbacivanjem svojih osjećaja unutar obitelji, dijete će naučiti odbacivati sebe, osjećat će se posramljeno i degradirano. Nikada neće vjerovati svojim osjećajima niti će ih znati izraziti – niti u partnerskim niti u bilo kojim drugim odnosima.

- Kada obitelj djetetu omogućava prihvaćanje, uključenost i neovisnost, tada mu omogućuje i kreativnost. Jedino kvaliteta kreativnosti daje čovjeku pravu vrijednost i smisao postojanja.
- Tako mu postavlja temelj za socijalno uključivanje, za rast i istraživanje.
- Poticanje uključivanja ne smije se izgubiti među prioritetima opstanka u obitelji, iako se ona suočava s različitim pritiscima.

- Postoji više ciljeva i načina uključivanja djeteta u okolinu, a najvažnije je omogućiti mu da doživi različita iskustva, i ona lijepa i ona ružna.
- Ravnopravno uključivanje djeteta – najprije u obitelj, a zatim i u okolinu – završava onog trenutka kada dijete dosegne neki stupanj neovisnog življenja – čak i od roditelja.

Neke misli mladih osoba s invaliditetom:

- Odvajajnje od kolega, pa čak i zbog posebnih potreba i dodatnog podučavanja je i dalje odvajanje.
- Ne mogu u ustanovi učiti kako živjeti izvan ustanove.
- Pratim onoga koji me prihvaća takvog kakav sam.
- Kako da izgradim samopoštovanje kada mi ne dozvoljavate da išta napravim sam.
- Osposobili su me za situacije kojih je u stvarnom životu jako malo.

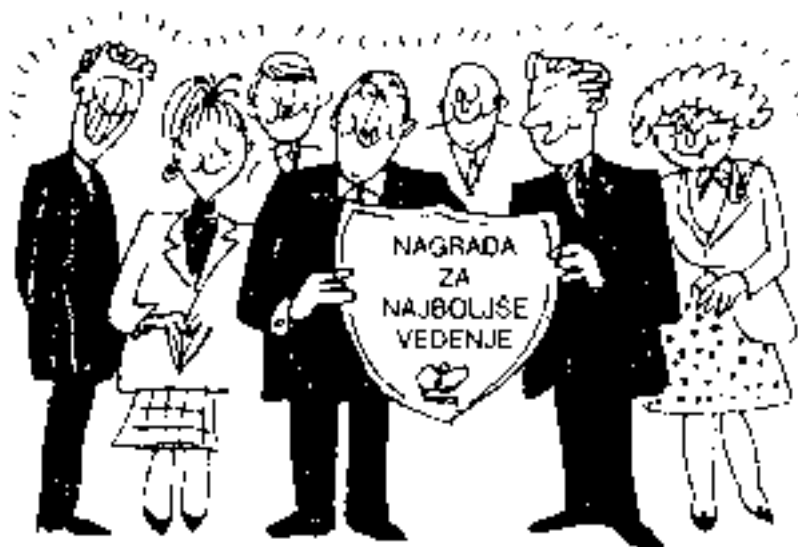
ZAKLJUČAK

- I za sve one koji na bilo koji način svojim radom i djelovanjem utječemo na uključivanje djece s teškoćama u razvoju i pitamo se tko je sve odgovoran za rješavanje problema i tko šta mora raditi, uzmite u obzir:
- **AKO NEĆEMO MI – TKO OSTAJE?**

I s čime odlazimo?

- **JA**

sa zahvalnošću zbog Vaše strpljivosti, sudjelovanja i spremnosti da podijelite dio sebe i omogućite mi novo iskustvo.

I s čime odlazimo?

- VI

nadam se da ne s osjećajem prezasićenosti i umora. Za povratak doma u “svakodnevni život” neka vas prati ova misao:

Svatko ima svoje mjesto i svoje poslanje i nitko ga ne može zamijeniti.

(D. Thalhammer)